

Barnets tarv i loven om psykisk vold

Notat om definitioner, forekomst og afgrænsning
Januar, 2019

Udarbejdet af

Mogens Nygaard Christoffersen, Seniorforsker emeritus, Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Ask Elklit, Professor, Videnscenter for Psykotraumatologi, Syddansk Universitet

Maria Louison Vang, Marie Skłodowska-Curie Actions ph.d.-studerende, Ulster Universitet og Børnehus Syd

Barnets tarv i loven om psykisk vold:

BUDSKABER

1. Psykisk vold kan være ligeså ødelæggende for et barn som fysisk vold
2. At være vidne til vold i hjemmet er ligeså skadeligt for et barn som fysisk vold
3. Der bør være hjemmel til at benytte eksisterende instanser som beskæftiger sig mod overgreb mod børn i Danmark i sager hvor der er viden eller mistanke om psykisk vold mod børn, herunder vold i hjemmet.

Introduktion

Justitsminister Søren Pape Poulsen fremsatte 9. januar 2019 et lovforslag om kriminalisering af psykisk vold og sidestiller dermed denne type vold med fysisk og seksuel vold. Lovskriftet anerkender børn som ofre for psykologisk vold på to måder: direkte og indirekte. Børn anerkendes som direkte ofre for psykisk vold, hvor den voldelige handling er målrettet dem, og de anerkendes som indirekte ofre for psykisk vold gennem den krænkelse det indebærer at overvære chokerende eller ubehagelige handlinger rettet mod ens nærmeste, som det er tilfældet med vold i hjemmet (s. 10-11¹). Vi støtter, at man nu vil bruge en mangeårig viden om den psykiske volds skadelige konsekvenser for børn, men vi er tillige bekymrede for, om der er tilstrækkelige konkrete muligheder for at løfte ansvaret for handling i disse sager.

Hensigten med denne briefing er med baggrund i vores mangeårige erfaring med området at tydeliggøre barnets perspektiv i lovforslaget om psykisk vold. Vi skitserer ligeledes muligheder for opsporing og intervention over for psykologisk vold mod børn med håbet om at kunne inspirere til konkrete handlingsplaner, som tilgodeser barnets tarv i formuleringen og udmøntningen af loven om psykisk vold.

1. Psykisk vold mod børn

For det første må man erkende, at psykisk vold kan være ligeså ødelæggende for et barn som fysisk vold.

For det andet er det vigtigt at erkende, at der er tale om et ulige magtforhold, hvor den, der udsættes for den psykologiske mishandling, er afhængig af omsorgspersonen, dvs. far, mor, stedforældre, større søskende mfl. Psykisk vold kan også udgå fra søskende med eller uden forældrenes viden og accept.

Der skal være tale om en systematisk og vedvarende ydmygelse og nedgørelse, der resulterer i en undergravelse af barnets selvværd. Det ulige magtforhold indebærer, at barnet vanskeligt og ikke uden store omkostninger kan undvige volden.

Endelig foregår den psykiske vold ofte med tilhørere. En del af forklaringen på, at psykisk vold har den voldsomme effekt, er at de krænkende og

BOKS 1: OMFANG AF PSYKISK VOLD MOD BØRN I DANMARK

9,7 % af et repræsentativt udsnit af 25-årige danskere havde været udsat for psykisk vold i løbet af deres barndom².

3,2 % af en repræsentativ stikprøve af kommunernes børnesager viste, at barnet har været udsat for psykologisk mishandling².

0,01 % af en fødselsårgang blev registreret med diagnosen 'psykisk vold' i løbet af barndommen³.

hånende udtalelser blandt andet går ud på at ydmyge barnet i andres øjne. Forælderen taler dårligt om barnet til andre. Ydmygelse, udskældning og latterliggørelse er en vigtig del af den psykologiske nedgøring. Boks 1 viser omfanget af psykisk vold ifølge en repræsentativ, dansk undersøgelse gennemført i 2010^{2,3}. Tallene viser, at der er en meget stor gruppe børn og unge, som er udsat for psykologisk vold, der ikke opdages og får den rette hjælp. Dermed er børnene i risiko for en række vanskeligheder, som kan præge både deres barndom og voksenliv.

2. At være vidne til vold i hjemmet

Der har længe været konsensus om, at det, at være vidne til vold mellem sine forældre, er en form for psykologisk vold og ofte forbundet med en intens følelse af hjælpeløshed og selvbebrejdelse hos børnene⁴⁻⁹. At være vidne til vold i hjemmet anerkendes som en krænkelse i loven mod psykisk vold, og børn, som er vidne til vold, er derfor også ofre for psykisk vold.

Boks 2 viser omfanget af vold i hjem, hvor der er børn til stede ifølge tre danske undersøgelser¹⁰⁻¹². Tallene angiver, at et betragteligt antal børn hvert år er vidne til vold i hjemmet, men kun en mindre

BOKS 2: ANTALLET AF BØRN, SOM ER VIDNER TIL VOLD I HJEMMET I DANMARK

Det skønnes, at ca. **33.000** børn i Danmark er vidne til vold mod deres mor om året¹⁰.

Ca. **2.000** børn kommer årligt med deres mor på et af Danmarks krisecentre¹¹.

Det skønnes, at **825** børn modtog den psykologhjælp, som børn på krisecenter er berettiget til¹².

andel af disse bliver synlige igennem et ophold på et af Danmarks krisecentre, og endnu færre modtager den hjælp, de ifølge loven er berettiget til.

Konsekvenser af psykisk vold mod børn

Vanskelighederne som følger af psykisk vold, herunder at være vidne til vold i hjemmet, er belyst i både dansk og international sammenhæng.

Internationale studier viser, at børn, som vokser op i hjem med vold, har lige så mange symptomer som de børn, der er ofre for fysisk vold⁸.

En repræsentativ dansk undersøgelse viser, at børn, der har været udsat for fysisk vold, psykisk vold eller omsorgssvigt har næsten tre gange større risiko for at udvise koncentrationsbesvær, impulsivitet og adfærdsmæssige problemer end øvrige børn, der har en børnesag³. Endvidere har børn, der har været udsat for fysisk vold 1,8 gange større risiko for sociale og følelsesmæssige problemer, imens børn, der har været udsat for psykologisk mishandling eller omsorgssvigt, har næsten tre gange større risiko for disse problemer³.

At være udsat for psykisk vold kan altså have en lang række umiddelbare psykologiske og sociale konsekvenser for barnet. Konsekvensernes karakter varierer afhængigt af mange forhold, f.eks. barnets alder, køn, opfattelse af volden, mestringsstrategier og tilgængelig støtte, ligesom barnets reaktioner på volden i nogle tilfælde forandres over tid. Man kan derfor ikke udpege enkelte, specifikke symptomer, der afslører, at et barn er offer for psykisk vold, herunder lever i et hjem med vold. Ofte er der tale om et komplekst symptombillede som kræver en kvalificeret udredning foretaget af professionelle som er specialiserede i børns traumereaktioner, ligesom et samarbejde mellem flere sektorer vil være nødvendigt for at sikre en fyldestgørende afdækning af sagerne samt at børnene får den relevante hjælp. Denne ekspertise og erfaringer med tværsektorielt samarbejde findes allerede i De Danske Børnehuse¹³.

3. Der bør være hjemmel til at benytte eksisterende instanser som beskæftiger sig med overgreb mod børn i Danmark i sager hvor der er

tale om psykisk vold mod børn, herunder vold i hjemmet.

På baggrund af konsekvenserne af psykisk vold mod børn, herunder at børn er vidner til vold i hjemmet, voldens udbredelse og de nuværende indsatsers utilstrækkelighed, må lovgivningen indeholde de samme magtmidler, som man tager i anvendelse ved fysisk vold og seksuelle overgreb. Kommunale sagsbehandlere må kunne få den samme hjælp til at udrede sagen og rådgivning fra Børnehusene, som det i dag er tilfældet med fysisk vold og seksuelle overgreb. Det kan være svært at udrede fysisk vold (også kaldet 'the battered child syndrom'); der skal ofte ske en udredning foretaget af en børnelæge. Tilsvarende må psykologer, politi og andre faggrupper uddannes til at kunne interviewe børn om psykisk vold, ligesom de i dag uddanner sig til at kunne videoafhøre børn, når det drejer sig om fysisk vold og seksuelle overgreb.

Mulige interventioner

I de tilfælde, hvor der er tale om psykologisk mishandling, kan man se, at barnet får det bedre, når mishandlingen ophører. Færre af disse børn er depressive, ulykkelige og socialt isolerede, og man ser færre koncentrations- og adfærdsmæssige problemer blandt disse børn. Hos de børn, hvor man har konstateret en eller anden grad af psykologisk mishandling, har halvdelen af familierne fået en af de nævnte relevante terapibehandlinger, som viste en signifikant øget sandsynlighed for et positivt resultat¹⁴. I undersøgelsen kunne man iagttage en positiv ændring i de tilfælde, hvor der var iværksat en af følgende forebyggende foranstaltninger omfattende forskellige betegnelser for familierterapi: individuel terapi for enkelte familiemedlemmer, systemisk terapi, og familiebehandling/familieværksted. Der var iværksat en række andre foranstaltninger, men der kunne ikke iagttages nogen efterfølgende forandring af forældre-barn-forholdet, hvad angår psykologisk mishandling. Imidlertid må disse resultater tages med forbehold, fordi mange ukendte faktorer kan have spillet ind.

Måske at der også kan åbnes op for gratis psykologhjælp til unge både efter mobning og

psykisk vold. Men det vigtige er at folks øjne åbnes, og at flere kan modtage hjælp via familiebehandling og evt tvangsfjernelse. Der mangler forskning på området! Men noget tyder på, at sundhedsplejerskerne kan gøre en tidlig støttende indsats.

4b. Erfaringer med screenings spørgsmål til opdagelse af psykologisk vold mod børn.

Af retssikkerhedsmæssige grunde er det vigtigt at få pålidelige informationer og sikre dokumentation, og især at kunne afvise, hvis der ikke er tale om psykisk vold. Sagsbehandlere kan udrette betydelige skader, ved at handle på uberettigede påstande om psykisk vold. Bevisets stilling vil være noget af det vanskeligste.

Herunder følger en række forslag til screenings spørgsmål, som tidligere er blevet anvendt både overfor voksne, der bliver interviewet om deres barndom og overfor sagsbehandleren i rapporten "Social støtte til børn"¹⁴.

Som det kan ses af tabel 1, så er der her tale om 6 udvalgte aspekter af psykologisk mishandling, hvor det gælder for omkring en tredjedel af børnene i undersøgelsen, at sagsbehandleren har vurderet, at et eller flere af de nævnte 6 forhold forekommer (her kaldet psykologisk mishandling I).

Tabel 1. Psykologisk mishandling I: Forekomst af forældres afvisning og ydmygelse af barnet sammenholdt med barnets alder i 2001.

Psykologisk mishandling I:

- a) Forældre ydmyger barnet/den unge fx ved nedværdigende tiltale, ved omtale overfor andre eller ved offentlig ydmygelse af barnet/den unge?
- b) Bliver barnet/den unge truet med at blive smidt ud hjemmefra (evt. anbragt udenfor hjemmet)
- c) Bliver barnet/den unge truet med voldelige afstraffelse (fx tæv, pisk)
- d) Bliver barnet/den unge overhørt, når det beder om hjælp
- e) Ignoreres barnets ønsker om hjælp og trøst fx når det er bange
- f) Er forældrene generelt ude af stand til at vise omsorg for barnet/den unge

Note: Ud af de 289 børn (32 pct.), der har en eller flere af disse symptomer, har sagsbehandleren konstateret en forbedring af ovenstående forhold for 43 pct. (svarende til 123 børn) i forhold til situationen i 1998.

Som det fremgår, er der tale om spørgsmål, der afspejler meget forskellige grader af psykologisk mishandling spændende lige fra, at barnet bliver truet med voldelige afstraffelser (fx tæv og pisk) til, at barnet bliver overhørt, når det beder om hjælp. Nogle forskere ville måske vælge, at mindst to af de seks forhold skulle være registreret, inden man ville rubricere fænomenet som psykologisk mishandling. Vi har imidlertid valgt at fokusere på den gruppe, hvor det kan konstateres, at fænomenet optræder med en sådan vægt, at sagsbehandleren registrerer blot en af de nævnte indikatorer.

Psykologisk mishandling behøver ikke omfatte alle de nævnte adfærdsformer. Sagsbehandleren kan muligvis kun have kendskab til et enkelt kendetegn på grund af et utilstrækkeligt kendskab til forholdene i familien. En nøjagtig kortlægning af problemet kræver observation af familien. Der vil således være tale om en overfladisk undersøgelse af fænomenet, når der som her alene stilles nogle få standardiserede spørgsmål for at afdække fænomenet. På den anden side afspejler de valgte spørgsmål dels de forskningsmæssige erfaringer, man har om fænomenet, og dels afspejler besvarelsen den information, som indgår i sagsbehandleren vurdering, når der skal foretages et valg mellem forskellige foranstaltninger i den konkrete børnesag.

Undersøgelsen viser, at den anvendte spørgemetode omhandler aldersspecifikke fænomener således, at visse forhold især er udbredt blandt de yngre børn, mens andre især handler om forhold, der forekommer blandt teenagerne. Men når vi ser på indikatorerne samlet, udjævnes de aldersmæssige forskelle i spørgemetoden, hvad angår fænomenet psykologisk mishandling (tabel 1).

Den anvendte metode egner sig ikke til at foretage en absolut afgrænsning af fænomenets omfang i populationen, som her omfatter de børn, der er omfattet af en forebyggende støtteforanstaltning i henhold til serviceloven. Derimod anvendes

spørgsmålene til en relativ analyse af psykologisk mishandling. Det anvendte spørgsmålsbatteri kan således anvendes til at foretage en sammenlignende analyse mellem de børn, der har fået konstateret en eller anden grad af fænomenet, med de børn, der med den anvendte spørgemetode, går fri.

Der er altså tale om en forenklet analysemetode, og man kan derfor frygte, at den valgte spørgemetode, kan være afgørende for svarene. Således må man forvente, at hvis antallet af spørgsmål om den psykologisk mishandling øges, ville en endnu større andel af børnene blive noteret som ofre. Også fra andre undersøgelser har man erfaringer med, at spørgemetoden i sig selv kan betyde store forskelle mellem vurderingen af, hvor udbredt fænomenet er i befolkningen.

På denne baggrund valgte vi at stille yderligere 6 spørgsmål omhandlende forskellige former for psykologisk mishandling ligeledes med baggrund i hidtidig forskning på området (tabel 2). Det drejede sig dels om, at forældrene gennem deres adfærd viste, at barnet var uønsket, ikke elsket og værdiløst. Der var også spørgsmål, der omhandlede fænomenet med, at barnet terroriseres ved isolation "taler ikke til barnet". Herudover var der spørgsmål om de voksnes konsekvente mobning af barnet eller kritik af barnet eller trusler om at ville skade barnet eller overlade det til andre. Endvidere blev nævnt, at forældrene placerede barnet i farlige situationer. Endelig er der i dette spørgsmålsbatteri medtaget et spørgsmål om at placere urimelige begrænsninger eller restriktioner for barnet/den unges kontakt med jævnaldrende.

Table 2. Psykologisk mishandling II: Forekomst af forældres mobning af barnet sammenholdt med barnets alder i 2001.

Psykologisk mishandling II:

- a) Forældre viser gennem deres adfærd at barnet/den unge er uønsket, ikke elsket og værdiløst?
- b) Barnet/den unge terroriseres fx ved isolation, "taler ikke til barnet"?
- c) De voksnes konsekvente mobning af barnet/den unge eller konstant kritik af barnet/den unges adfærd?
- d) Forældre fremkommer med trusler om at skade barnet/den unge eller overlade det til andre?
- e) Bliver barnet placeret i farlige situationer?
- f) Bliver barnet/den unge isoleret, hvor barnet/den unge forbydes kontakt med jævnaldrende fx ved urimelige restriktioner på barnet/den unges bevægelsesfrihed?

Note: Der er en stort sammenfald mellem de børn og unge, der har været ude for psykologisk mishandling I og psykologisk mishandling II. Analysen af journaloptegnelserne viser, at 80 pct. af de børn og unge, der har været udsat for psykologisk mishandling II, har også været ude for psykologisk mishandling I. Ud af de 320 børn (36 pct.), der har en eller flere af disse symptomer, har sagsbehandleren konstateret en forbedring af ovenstående forhold for 41 pct. (svarende til 132 børn) i forhold til situationen i 1998.

Ligesom ved de forrige spørgsmål er der her nogle spørgsmål, der især er dækkende for de yngre aldersgrupper, mens andre især omhandler skolebørnene, således at det samlede billede viser en nogenlunde jævn forekomst i hele børnegruppen. Næsten uanset alder er der ved denne spørgemetode omkring 18 pct. af børnene, der ifølge sagsbehandlerens registrering, har været i en situation, at en eller flere af de ovennævnte forhold var gældende (fænomenet er her kaldet psykologisk mishandling II). Dette skal sammenholdes med, at det forrige spørgsmålsbatteri, der giver det ud for at omhandle det samme fænomen, registrerede 32 pct. af børnene, som værende ofre for en eller anden grad af psykologisk mishandling. Undersøgelsen viser således, at opgørelser af omfanget af sådanne forhold kan været meget følsomme overfor forskelligheder i spørgeformuleringer.

Hvis man tager alle 12 spørgsmål under et, vil 36 pct. af børnene blive registreret for en større eller mindre grad af psykologisk mishandling. Selvom der i denne undersøgelse er tale om en højrisiko gruppe, så kan det virke overraskende, at 36 pct. i henhold til sagsbehandlerens kendskab er ofre for en større eller mindre grad af psykologisk mishandling.

Imidlertid egner undersøgelsesmetoden sig – som nævnt - ikke til at angive præcist, hvor mange børn, der udsættes for fænomenet, men metoden kan kun bruges til at foretage en sammenlignende analyse. Vi må på denne baggrund acceptere, at der kan være forskellige grader af psykologisk mishandling, og at det er vanskeligt præcist at angive, hvor grænsen går for, hvad der er skadeligt. Endvidere vælger vi i de senere analyser at skelne mellem forskellige typer af psykologisk mishandling illustreret i de to spørgsmålsbatterier.

Spørgsmålene kan indgå i en screening, som kan give sagsbehandleren nogle fingerpeg om, der er brug for en grundigere udredning evt. med hjælp fra fagfolk - på samme måde, som ved mistanke om fysisk vold.

¹Jf. Lovforslag om ændring af straffeloven og forskellige andre love selvstændig bestemmelse om psykisk vold. Justitsministeriet.

² Armour, C., Elklit, A., & Christoffersen, M. N. (2014). A latent class analysis of childhood maltreatment: Identifying abuse typologies. *Journal of Loss and Trauma*, 19(1), 23-39.

³ Christoffersen, M. (2010). *Børnemishandling i hjemmet*. København: SFI-Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

⁴ Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Loss, sadness and depression*. New York: The Tavistock Institute of Human Relations

⁵ Grych, J. H., & Fincham, F. D. (1990). Marital conflict and children's adjustment: A cognitive-contextual framework. *Psychological Bulletin*, 108(2), 267.

⁶ Holt, S., Buckley, H., & Whelan, S. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child abuse & neglect*, 32(8), 797-810.

⁷ Howell, K. H. (2011). Resilience and psychopathology in children exposed to family violence. *Aggression and Violent Behavior*, 16(6), 562-569.

⁸ Kitzmann, K. M., Gaylord, N. K., Holt, A. R., & Kenny, E. D. (2003). Child witnesses to domestic violence: a meta-analytic review. *Journal of consulting and clinical psychology*, 71(2), 339.

⁹Kerig, P. K. (1998). Gender and appraisals as mediators of adjustment in children exposed to interparental violence. *Journal of Family Violence*, 13(4), 345-363.

¹⁰Helweg-Larsen, K. (2012). Vold i nære relationer. Omfanget, karakteren og udviklingen samt indsatsen mod partnervold blandt kvinder og mænd – 2010. København: Statens Institut for Folkesundhed i samarbejde med Ministeriet for Ligestilling og Kirke.

¹¹Barlach, L., & Stenager, K. (2012). LOKK årsstatistik 2011 – Kvinder og børn på krisecentre.

¹²Christensen, E., & Langhede, A. P. (2012). Evaluering af psykologhjælp til børn på krisecentre.

¹³<https://socialstyrelsen.dk/born/overgreb/bornehuse/om-bornehusene>

¹⁴ Christoffersen, M. N. (2002) Social støtte til børn. En undersøgelse af børn, der modtog forebyggende hjælp i henhold til Serviceloven for første gang i 1998, 5. delrapport i evaluering af den forebyggende indsats over for børn og unge. København: SFI-Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.